KOZÁK JÁNOS, SÜMEGI PÁL

Új adat a fehérszájú korongcsiga (Anisus leucostoma) Mollusca faj magyarországi elterjedéséhez

Az Anisus leucostoma (MILLET, 1813.) faj hazánk egyik legritkább vizicsiga-faja. A magyarországi puhatestűek recens elterjedési térképkötetében összesen két elterjedési adatát tüntették fel, a magyar-szlovén határon lévő Szentgyörgy-völgyből és Tornanádaskáról a Bódva-patakból említik (PINTÉR et al., 1979.). Az utóbbi lelőhelyről csak 1950. előtti gyűjtési adat ismeretes.

Irodalmi adatai rendkívül problematikusak, mert elkülönítése a vizi korongcsigától (Anisus septemgyratus) nehéz feladat (PINTÉR-RICHNOVSZKY, 1979.) és sok esetben csak a héjak morfológiai-statisztikai elemzésével lehetséges (DOMOKOS, 1976., 1984.) Igy sok esetben összekeverték a fehérszájú korongcsiga (Anisus leucostoma) és a vizi korongcsiga (Anisus septemgyratus) fajokat és Anisus leucostoma-ként publikáltak Anisus septemgyratus egyedeket. Tovább nehezíti az Anisus leucostoma recens előfordulásának vizsgálatát, hogy ez a faj igen elterjedt volt a magyarországi, pleisztocén végi és holocén kezdeti időszakban, ezért az ártéri, vizi környezetben akkumulálódott üledékekben gyakori fosszilia. Igy a folyók, patakok, vízlevezető árkok és csatornák vizében másodlagosan, bemosódással is megjelenhetnek a példányai. Általában a bemosódott példányok színe fehér, de egyes esetekben, amikor a beágyazó üledék szervesanyag-tartalma jelentős volt, akkor a fosszilis példányoknál is megőrződhetett a sötétbarna vagy világosbarna eredeti szín, ezért fennáll a veszélye annak, hogy fosszilis példányokat recens adatként értelmeznek. Természetesen ez utóbbi

tényezőt ki lehet zárni, ha élő példányát is megtalálják. Sajnos hazai recens malakológiával foglalkozó szakemberek publikációikban nem tüntetik fel, hogy élő példányát vagy csak friss (frissnek tűnő) héját találták meg az egyes fajoknak, így a mai elterjedési adatok, illetve elterjedési térképek csak megközelítőleg pontosak.

1990-től az OTKA 4027 számú pályázat adta lehetőségekkel élve dolgozunk a nyírségi lápok fejlődéstörténetének rekonstrukcióján. Munkánk során nemcsak a fúrásokból előkerült pleisztocén és holocén kori rétegek Mollusca faunáját dolgozzuk fel, hanem elvégezzük az egyes lápok recens malakofaunájának vizsgálatát is. Ennek során mutattunk ki egyértelműen Anisus leucostoma fajhoz tartozó egyedeket (1. kép) a kállósemjéni Nyárjas-mocsár vizében. A kísérőfaunában a karcsú mocsári csiga (Lymnaea palustris), májmételyes csiga (Lymnaea truncatula), nagy tányércsiga (Planorbarius corneus), az éles csiga (Planorbis planorbis) és az Anisus septemgyratus fajok jelentkeznek tömegesen. Az előkerült Anisus leucostoma példányok jó megtartásúak voltak és recensnek tűntek, de élő egyede mind ez ideig még nem került elő. A terület részletes feltárása során kiderült, hogy a mocsár felszínközeli, tőzeges szintjében (5-20 cm között) megtalálhatók ennek a fajnak az egyedei, hasonló megtartásban, mint a mocsár vizéből előkerült példányok. A radiokarbon vizsgálatok alapján a felszínközeli tőzegszint az 1960-as években képződött és az in situ megtalált Anisus leucostoma példányok legkésőbb 1962-1964. között ágyazódtak be az üledékbe. Az eddigi adatok alapján ekkor még biztosan élt az Anisus leucostoma faj a kállósemjéni Nyárjas-mocsárban. Napjainkban rendkívül kétséges a faj előfordulása a területen, mert a hatvanas évek közepén csatornázták a mocsarat és az élőhelyet megbolygatták, egy

részét kiszárították. Ez a változás feltehetően visszaszorította és esetleg ki is pusztította a területről.

Ez a csiga rendkívül érdekes faunaeleme hazánknak, mert a pleisztocén végén és még a holocén kezdetén is tömegesen élt a Magyar Nagyalföld mocsári, ártéri területein (KROLOPP, 1973.). Az atlantikum kezdetén visszaszorult és csak néhány újholocén előfordulása ismeretes az Alföldről, recens előfordulásáról pedig nem tudunk. Napjainkban elterjedése ugyan palearktikus, de Dél- és Délkelet-Európában csak szigetszerűen jelentkezik, ugyanakkor Észak-Európában, valamint Szibéria keleti és északi részén igen elterjedt.

A fentiek alapján hidegtűrő, hidegkedvelő faunaelemnek tartjuk, amelynek tömeges jelenléte a lehülési periódusokat (stadiális szinteket) jelzi a magyarországi negyedidőszaki képződményekben. A faj a vizek növényzeti borítottságára nem érzékeny, álló és mozgó vizekben megélni képes, de élőhelyének hosszabb ideig tartó, kiszáradást nem viseli el. A Nyárjas-mocsárban a fiatal, felszínközeli szintekben történő megjelenése, csak úgy mint a Nyírség más mocsaraiban (nem publikált adatok), az újholocén periódusban bekövetkezett lehülést, klímaromlást jelzi.

Összefoglalás

A szerzők a kállósemjéni Nyárjas-mocsárban Magyarország egyik legritkább vizicsiga-fajának, (fehérszájú korongcsiga, Anisus leucostoma) recensnek tűnő példányait találták. Vizsgálataik során kiderült, hogy valószínűleg a területen taláható tőzegből (5-20 cm közötti szintből) mosódhattak ki ezek a jó megtartású példányok. A Nyárjas-mocsár tőzegrétegének biosztratigráfiai és radiokarbon vizsgálata alapján az Anisus leucostoma a

történelmi időkben jelenhetett meg (népvándorlás kora) a mocsárban és az 1960-as évek kezdetéig még élhettek egyes példányai a területen. Mivel élő egyede nem került elő és ismeretlen a tőzegréteg legfelső (0.0-5.0 cm közötti) szintjéből, feltételezhető, hogy kipusztult a területről. Ennek ideje (1964.) megegyezik az itt lezajlott csatornaépítés, vízelvezetés, a Nyárjas-mocsár jelentős része kiszárításának idejével. Ezek alapján feltételezzük, hogy ez ritka és értékes faunaelem emberi hatásra pusztult ki a vizsgált területről.

IRODALOM

DOMOKOS, T. 1976. Az Anisus septemgyratus (Rossmassler) és az Anisus leucostoma (Millet) fajok statisztikus vizsgálata. I. Soosina, 4: 57-60.

DOMOKOS, T. 1984. Az Anisus septemgyratus (Rossmassler) és az Anisus leucostoma (Millet) fajok statisztikus vizsgálata. II. Soosina, 12: 11-18.

KROLOPP, E. 1973. Quarternary malacology in Hungary. Földrajzi Közlemények,21: 161-166.

PINTÉR, L., RICHNOVSZKY, A., SZIGETHY, A. 1979. A magyarországi recens puhatestűek elterjedése. Soosina, Suppl.:1-351.

RICHNOVSZKY. A., PINTÉR, L. 1979. A vizicsigák és kagylók (Mollusca) kishatározója. Vízügyi Dokumentáció 6. Budapest, pp 205